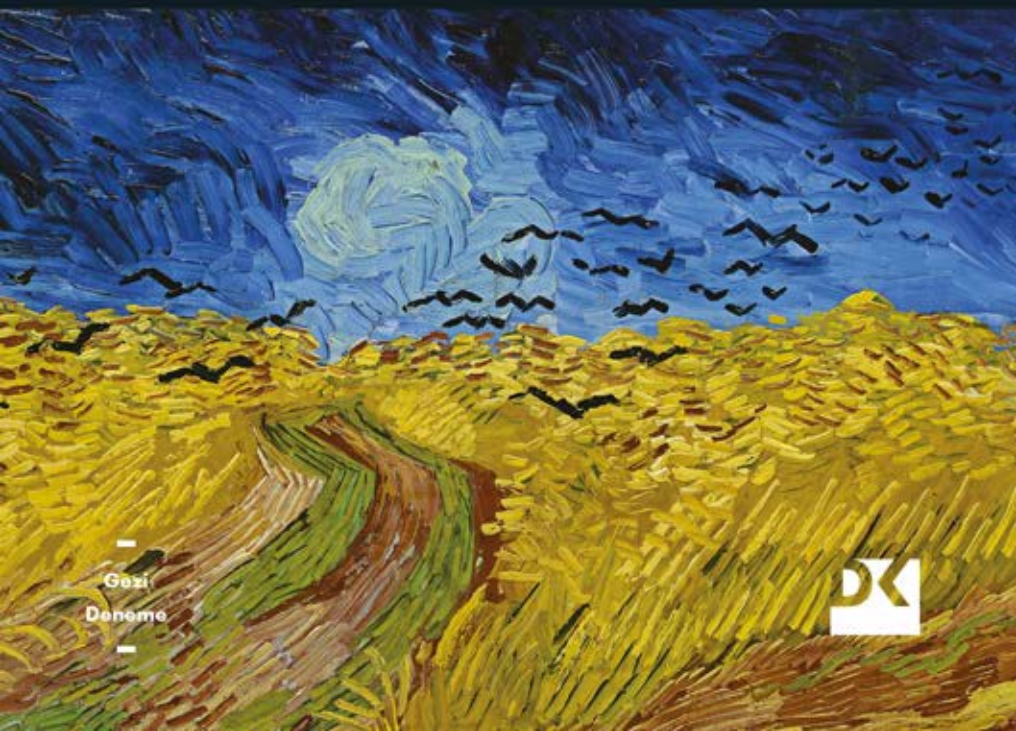


Nedim
Gürsel

Son Fasıl



—
Gazi
Deneme
—



Nedim Gürsel 1951'de Gaziantep'te doğdu. Galatasaray Lisesi'ni ve Paris Sorbonne Üniversitesi Modern Fransız Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi; aynı üniversitede Nâzım Hikmet ve Aragon üzerine Prof. Etiemble'in yönetiminde karşılaştırmalı edebiyat doktorası yaptı. Halen CNRS'te (Fransa Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi) araştırma başkanı olarak görev yapmakta ve Paris INALCO'da (Doğu Dilleri Yüksek Okulu) Türk edebiyatı dersleri vermektedir.

Edebiyatın hemen her dalında ürün veren Nedim Gürsel'in kitapları Fransa başta olmak üzere yirmi beş ülkede yayımlandı, bazı öykülerinden yapılan tiyatro uyarlamaları Türkiye ve Avrupa ülkelerinde oynandı. Yazar DAAD adlı kurumun davetlisi olarak bir yıl Berlin'de kaldı; Fransa, Almanya, İtalya ve Türkiye gibi pek çok ülkede hakkında incelemeler ve doktora tezleri yapıldı, belgeseller çekildi.

Nedim Gürsel'in aldığı ulusal ve uluslararası ödüller şunlardır: Türk Dil Kurumu Ödülü (1976), Abdi İpekçi Barış Ödülü (1986), Fransız PEN Kulüp Özgürlük Ödülü (1986), Haldun Taner Öykü Ödülü (1987), Struga Altın Plaket Ödülü (1992), Radio France Internationale Öykü Ödülü (1992), France-Turquie Ödülü (2004), Fransa Hükümeti Edebiyat Şövalyesi Nişanı (2004), Mevlânâ Dünya Kardeşlik Ödülü (2009), Türkiye Yayıncılar Birliği İfade Özgürlüğü Ödülü (2009), Balkanika Vakfı Uluslararası Roman Ödülü (2012), Fransa Akdeniz Roman Ödülü (2013), Türk Dünyası Kızıl Elma Ödülü (2016), Türkiye-Avrupa Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı Ödülü (2018), Çukurova Sanat Girişimi Büyük Ödülü (2019). Nedim Gürsel'in kitapları Doğan Kitap tarafından yayımlanmaktadır.

Son Fasil

DOĞAN KİTAP TARAFINDAN YAYIMLANAN DİĞER KİTAPLARI

Uzun Sürmüş Bir Yaz
İlk Kadın
Cicipapa
Bir Avuç Dünya
Dünya Şairi Nâzım Hikmet
Bozkırdaki Yabancı
Boğazkesen
Paris Yazıları
Başkaldırın Edebiyat
Resimli Dünya
Yaşar Kemal - *Bir Geçiş*
Dönemi Romancısı
Öğleden Sonra Aşk
Güneşte Ölüm

Sağ Salim Kavuşsak
İzler ve Gölgeler
Çıplak Berlin
Yedi Dervişler
Allah'ın Kızları
Hatırla Barbara
Türkiye: *Yaşlı Avrupa'ya*
Genç Damat
Derin Anadolu
Şeytan, Melek ve Komünist
Aragon
Yine Bana Döneceksin
Aşk Kırgınları
Yüzbaşının Oğlu

Acı Hayatlar
Tehlikeli Sevişmeler
Bana İtalya'yı Anlat
Uzun Bir Ayrıklık İçin Kırk Kısa Şiir
Söz Uçar
Piramitlerin Gölgesinde
Yalnızlığın Yarattığı Yazar -
Sait Faik
Mehdi'yi Beklerken
Baba Bak Deniz
Aşk ve İsyan
Küçük Prens
(*çeviri-Doğan Egmont*)

SON FASIL

Yazan: Nedim Gürsel

Editör: Handan Akdemir

Yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. baskı / Temmuz 2021 / ISBN 978-605-09-8529-0

Sertifika no: 11940

Kapak tasarımı: Geray Gençer

Baskı: Yıkılmazlar Basın Yayın Prom. ve Kağıt San. Tic. Ltd. Şti.

15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62 / B Güneşli - Bağcılar - İSTANBUL

Tel: (212) 515 49 47

Sertifika no: 45464

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 3 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Son Fasıl

Nedim Gürsel

İçindekiler

Son Fasil.....	11
Dağların Kuytusunda.....	16
Van Gogh'un Son Günleri.....	29
Leonardo da Vinci'nin Evinde.....	54
Chambord'da Sürek Avı ve "Büyük Mamamuşi"	67
Uzes İtalya'da Olsaydı.....	77
Manş Denizi Kıyısında Bir Balıkçı Köyü, Paul Signac ve Deniz Feneri.....	85
Le Havre, Claude Monet ve Jean-Paul Sartre.....	94
Anvers, Dil Savaşları ve Rubens	102
Buchenwald'a Yolculuk.....	109
Adam Mickiewicz'in Yalnız Yüreği.....	123
Varşova'nın Orta Yeri Gökdelen.....	135
Prag'da Nâzım Hikmet'le	144
Yasnaya Polyana ve Tolstoy	152
Tiran'a Dönüş.....	165
Bursa'da Ölüm	173
Çöl Gelini Yezd ve Kerbelâ.....	181

Son Fasıl

Tobler ikolatalarına merakım sayesinde daha çocukken hayatıma girmişti bu ülke. şimdi Bern’de, bir zamanlar o çikolataların üretildiği uçuk mavi badanalı, modern yapıda ders veriyorum. Bir yandan da aradan geçen zamanı ölçmeye çalışıyorum belleğimde. Balıkesir’den Bern’e uzanan zaman düz bir çizgi izlemiyor. Ama İsviçre’nin başkentindeki eski saat kulesinde rutubetli, isli taş duvara yapışmış akreple yelkovanın yarışı sürüyor hl. Kimin kazanacağı henüz belli değil, sonunda yenilenin ben olacağımsa kesin. Nedense, Galatasaray Lisesi’nde yatılı öğrenciyken pek de umursamadan, hatta hiç sevmeden, müfredat programında olduğu için ezberlemek zorunda kaldığım Yahya Kemal’in dizeleri düşüyor aklıma: “Dönülmez akşamın ufkundayız vakit çok geç / Bu son fasıldır ey ömrüm nasıl geçersen geç!” Beni etkilemiş yazar ve sanatçıların “son fasıl”larının izini srmemin nedeni de, kendi “son fasıl”ını yaşıyor olmam sanırım. Azrail elinde orağıyla değil Zytglogge’nin akrep ve yelkovanıyla kapıya dayandığında “Hoş geldin ama biraz bekle, vakit var daha” diyemem. “Başkaları ne güne duru-

yor, git onların kapısını aşındır biraz da!” hiç diyemem.

Buradan az ötede Rilke'nin son beş yılını yaşadığı, dağların kuytusundaki Sierre, Van Gogh'un karnına ilk ve son kurşunu sıktığı Auvers-sur-Oise'daki buğday tarlası, Leonardo da Vinci'nin resim yapmadan son üç yılını geçirdiği Amboise, Nâzım Hikmet'in “zor zenaat” olarak adlandırdığı sürgün yıllarının ve barok mimari-nin merkezindeki Prag, Tolstoy'un “son istasyon”da son nefesini vermeden önce sığındığı Yasnaya Polyana, bu “son fasıl” güzergâhının belli başlı uğraklarını oluşturuyor. Peki ya Bern? Bu kent de benim “son faslım”ın mekânı, ama Robert Walser kapatıldığı deliler evinden karlı bir günde yola çıkarak ölüme yürüdüğünde bu kentten hareket etmişti. Onun izini de sürerim belki bir gün, “mikrogram” adını verdiği itiş kakış elyazmalarını aydınlatmak için kolları sıvayanların arasına katılırım. Ama şu an Zytglogge'nin gölgesinde kendimleyim. Kendimle biniyorum upuzun, rayların üzerinden birer hayal gibi kayıp giden nar rengi tramvaylara. Aar'ın kıyısında uzun yürüyüşlere çıkıyorum. Nâzım bir şiirinde, ölümün kendi gelmeden önce ona yalnızlığını gönderdiğini söylüyordu. “Son Otobüs”te yorgun ve kederliydi. Yüreği hasretten delik deşikti. “Yürek değil be, çarıkılmış bu, manda gönünden!” diye övünüyor-du yaşlı gövdesine kan pompalayan, can dağıtan kalbiyle, “teper ha babam teper yolları!” Çok değil birkaç yıl sonra durdu yüreği ve bir daha hiç ama hiç çarpmadı. Ne sevdiği son kadın ne de hasretine doyamadığı ülkesi için.

Karşımda dikilen saat kulesi 13. yüzyıldan beri var ama, onu inşa etmeden önce de zamanı ölçmeye çalışmış bu kentin sakinleri. Güneşe, aya, yıldızlara bakarak yıllara, aylara, haftalara, günlere bölmüşler hayatı, bununla da yetinmeyerek günleri saatlere, saatleri dakikalara, dakikaları saniyelere dilimlemişler, derken tıkr tıkr işleyen, saniye şaşmayan saatler yapmışlar. Kuledeki takvim saati gezegenlerin devinimini ölçer dursun, her saat başında yuvalarından çıkan küçük heykelcikler dönmeye başlıyor; kırmızı ibikli horoz doğan günü haber verirken sabahın seher vaktinde seyrana çıkıyor yavru ayılar, kentin zangoca özenen delisiyse çan çalıyor Kronos'un ters çevirdiği kum saati boşalırken. Ve insanoğlu yakalamak, hapsedip tutmak istiyor geçen zamanı. Benimse “Koyver gitsin!” demek geliyor içimden, ama kime? Kronos’a mı, ismi var cismi yok Allah’a mı yoksa? En iyisi kabullenmek ölüm gerçeğini, ondan öte başka durak, başka köy olmadığını, bir gün hepimizin tahtalıköyde karar kılacağını, bir kez daha tekrarlayarak yazmak. İşte yazıyorum, Alpler’in yamacında bir ilkyaz öğlesinde, yıllardan 2019 aylardan Mart iken, bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde iken ve ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken.

Evet, bu kuleden önce de yürüyordu zaman, ama şimdi her saat başı anımsatıyor kendini. “Ben ölüm! Geliyorum!” dercesine çalıyor her saat başında. Bu kule kentin bağrına paslı bir hançer gibi saplanmadan önce de zaman vardı. Aar Irmağı'nın akışında, ayların

kış uykusunda, çeşmelerden havuza boşalan kar sularının kıpırdayışındaydı. Geçen günlerde, geçer gibi yapıp da bir türlü geçmeyen sıkıntının ortasındaydı. Artık ayva sarı, nar kırmızı olmasa da sonbahardaydı. Geride kalan sonbaharda. Şimdi ilkyaz. Ayılar inlerinden düze çıktılar, dallara su yürüdü, ağaçlar çiçeğe durdu. Irmak yarların arasından mavi-yeşil, tertemiz akıyor. Bir taş atsam sürükleyip götürecekti, öylesine akışı hızlı bir ırmak. Kemerli, taş köprülerin suda sureti çıkıyor. Beyaz, akça pakça evlerin dik çatıları da vuruyor suya, katedralin gölgesi de. “Aynı ırmakta yıkanılmaz iki kez.” Doğru yıkanılmaz, her defasında başka sular akar üzerinizden. Ve dünya değişir, doğa hep aynı kalırsa da. Bir kez olsun yıkanmadım bu ırmakta ama girdiğim başka ırmaklar oldu. Gediz, Sipil Dağı'nın eteklerinden akar giderdi Ege Denizi'ne doğru. Onun günbatımında denize kavuştuğunu hayal ederdim, bir gün benim de özlediklerime kavuşacağımı düşleyerek. Ayrıllıklar çocukluğumda başlamıştı, gidip bir daha dönmemeleler, ölümler de. Gediz kıvrıla büküle akar giderdi bağların arasından. Çakır gözlü mandalar çamura yatar, geceleyn lüks lambasının ışığında köylüler tütün kırardı. İnsan kırımını henüz başlamamıştı hayatımda ama ölüm hep vardı. Sela verilirken de vardı, selam edilirken de. Paris yıllarımda Seine'le, kuşatma altındaki Saraybosna'da Milyaska'yla tanıştım, Mostar'da, köprü yıkılmadan önce Neretva'yla tanıştığım gibi. Tuna'nın içinden geçtiği kentlerin hemen hepsine yolum düştü. Loire'ın ışığına hayran kaldığım da oldu, Po'nun melan-

kolisine kapıldığım da. İsfahan ve Brüksel gibi ırmağını yitirmiş kupkuru kentler de gördüm şu ahir ömrümde. Gördüm de ne oldu? Geçip giden hayatı duyumsadım gövdemde, o kadar. Saraybosna’da bir keskin nişancının, Paris’te Marie Köprüsü’nün altında tutkuyla sarıldığım genç kadının elinden olabilirdi ölümüm. Çok şükür, “ulu orta” da olsa yaşadım diyebilirim. Burada, Bern’i çepeçevre kuşatan, akışıyla başımı döndüren Aar’ın kıyısında ilkyazla birlikte “son fasıl”a dek. Bundan sonrası bilinmez değil, bir bilene sormaya da gerek yok. Öncesi ardımda kaldı, sonrası önümde, yokluğa beş kala. Hepsi bu işte.

Dağların Kuytusunda

Yazın da dorukları karlı dağlar üzerime çöktü. Daraldığımı, soluk almakta güçlük çektiğimi duyumsadım. İzini sürdüğüm şair Rainer Maria Rilke'nin bir şiiri, hatta ilk ikisini buradan çok da uzak olmayan bir coğrafyada yazdığı *Duino Ağıtları*'nın tümü üzerimde böyle bir etki yaratabilirdi ancak. Dağlar, Lemman Gölü kıyısı boyunca ilerlerken karşımdaydılar. Uzak, mavi ve görkemli. Trenin penceresinden bakıldığında sanki bir rüyaydılar. Gölde kuğular yüzüyordu. Uzun bacalı, eski zamanlardan kalmış bembeyaz bir vapur dalgın suyun üzerinde süzülüyordu. Solda kat kat, düzenli bağlar, yemyeşil tepeler, tepelerin yamacında evler ve inekler vardı. İsviçre geçiyordu camdan, artık kanıksadığım ama yine de gönlüme ferahlık veren manzara, vadiye girince değişti. Üzerime gelmeye başladı sarp yamaçlar. Yamaçlara serpilmiş ahşap evlerin, kütüklerin, çayıra yayılmış ineklerin yerini fabrikalar aldı. Le Valais'nin içlerine doğru ilerledikçe göl ve bağlar ardımızda kaldı; vadi boyunca, bu yöreden doğan, Fransa'nın güneyinde Akdeniz'e dökülmeden önce Lemman Gölü de dahil boydan boya İsviçre'yi kat eden Rhône Irmağı'nın suladığı verimli topraklardan geçtik.

Sierre küçük bir yerleşim merkezi. Benzerlerine çok sık rastlanan, sanayiye teslim olmadan doğasını koruyabilmiş ender İsviçre kasabalarından. Benzerlerinden tek farkı Rilke'nin hayatının son beş yılını burada yaşamış, buraya gömülmüş olması. Rilke Vakfı'nın yöneticisi Brigitte Duvillard'dan şairin son yılları hakkında bilgi almadan önce adını taşıyan müzeyi geziyorum. Kitaplarının ilk basımlarıyla mektuplarından bazı örnekler ve fotoğrafları sergileniyor. Bu fotoğraflarından birinde üzerinde takım elbise, boynunda kravat, başında fotr şapkasıyla çevreye aykırı bir duruşu, şaşırtıcı bir görünümü var. Bağ ve bahçelerin arasında yolunu yitirmiş bir aylak gezere ya da tam tersi, dalgın ve hayalperest bir kentli aristokrata benziyor. Sanki birini bekler gibi. Aslında kimseyi beklediği yok. Ne *Duino Ağıtları*'nda çağırdığı, "Haykırsam kim duyar sesimi melekler katından!" diye seslendiği melek var görünürde, ne bir tren. Fransızca yazdığı "Bekleyiş" şiirinden iki dize yankılanıyor zihnimde. "Tren yolda kalmış / istasyon uzakta."

Rilke'nin yüce dağların gölgesindeki bekleyişi çok sürmedi. Bir türlü doğru teşhis konulamayan hastalığı, aylarca çektiği çileden kurtararak, yalnızca *Duino Ağıtları*'ndaki meleklerle değil, Hz. Muhammed'in Hira Dağı'ndaki mağarada Cebrail ile ilk karşılaşmasını İslam inancına uygun biçimde ve kendine özgü, gizem dolu üslubuyla dile getirdiği şiirdeki "Korkunç Melek"e de kavuştu onu.

"Ağıtlardaki meleğin, Hristiyanlığın meleğiyle hiçbir ilgisi yoktur; o daha çok, İslam'ın meleklerine ya-

kındır... Bizim yapmakta olduğumuz, görünürü görünmeyene çevirme işi, *Ağıtlar*'ın meleğinde tamamlanmış gibidir artık... *Ağıtlar*'ın meleği, görünmeyende daha yüksek bir gerçeklik derecesinin tanınmasına tanıklık eden varlıktır. Bu yüzden 'ürkünç' gelir bize, çünkü biz, onu sevenler ve değiştirenler, görünüre sığınmaktayız" diye yazıyor bir mektubunda.

Şair *Duino Ağıtları*'nın ilk metnini Thurn ve Taxis Hohenlohe prensesi Marie'nin, Trieste'ye yakın şatosunda fırtınalı bir gecede yazmıştı, görünmez dünyadan bir ses duyduğunu sanarak. Belki de bir yanılma değil gerçektir bu ses. Şairin, meleklerinkiyle örtüşen iç sesi ya da kabaran, kayalara vurdukça köpürüp coşan dalgaların uğultusuydu. "Haykırsam kim duyar sesimi melekler katından / İçlerinden biri bağrına basarsa kaybederim kendimi / onun güçlü varlığında."

Bu dizeleri yeri geldikçe, özellikle de yalnız günlerimde mırıldandığım çok oldu. Meleklerle inandığım için değil, varoluşun yükü ağır bastığından. Bir meleklerle karşılaşmanın bir dağla kucaklaşmak gibi insanı sarsabileceğini hayal ettiğim, İslam peygamberinin Hira Dağı'ndaki mağarada Cebrail'le ilk karşılaşmasından yola çıkarak bir öykü yazmayı tasarladığım günlerdi. "Her melek korkunçtur" diyordu Rilke, bu dize öykünün başlığı olacaktı. Ne var ki sonu gelmedi bu tasarının; buna karşılık, yıllar sonra, *Peygamberin İkinci Hayatı*'nda, Rilke ve İslam konusuna bir bölüm ayırdım. Ve şairin İslam geleneğinden yola çıkarak yazdığı "Muhammed'in Çağrısı" adlı şiirin kay-

naklarını araştırıp metni bu bağlamda çözümlenmeye çalıştım.

Şair, *Duino Ağıtları*'nın ilkinin fırtınalı bir denizin kıyısındaki şatoda yazmıştı: 1913'te başlayıp yarım bıraktığı "Altıncı Ağıt"ın son dizelerini neredeyse on yıl sonra burada, dağların kuytusundaki, şato benzeri bir evde tamamladı. "Yedinci", "Sekizinci", "Dokuzuncu" ve "Onuncu" ağıtları da bir çırpıda, sanki o fırtına kendi içinde kopmuş gibi, ard arda burada yazdı. Yılların birikimi taşmıştı sonunda; bu coğrafyada, "Muzot" adıyla bilinen, pencereleri mazgal deliklerini andıran, bahçesinde yediveren gülleri açan bu iki katlı ev, şairin karmaşık iç dünyasındaki fırtınayı, yaratma gücünü depreştirmişti. "Ağıtlar"la yetinmeyerek *Orpheus'a Soneler*'in yirmi beş tanesini de yine bir çırpıda Sierre'de yazdı. Bir aydan daha az bir sürede, yemeden içmeden, kimseyi görmeden iki başyapıt koydu ortaya. Dorukları karlı dağların eteklerine inen sis miydi şairi bu hummalı çalışmaya yönelten, yoksa ölüm dürtüsü mü? Kuşkusuz her ikisi de. Bu dürtünün yol açtığı "kurtuluş"u, sevgilisi Klossowska'ya yazdığı bir mektubunda şöyle dile getiriyor:

"Merline, kurtuldum sonunda. Ağırlığını taşıdığım, beni bunaltan yükten kurtulduğumu sanıyorum. Birkaç gün sürdü ama hiçbir zaman, evet hiçbir zaman, böylesine bir zihin ve yürek kasırgası yaşamamıştım. Hâlâ titremeler içindeyim. Şu yaşlı 'Muzot'yu ay ışığında okşamak için dışarıya attım kendimi."

Ağıtlar'ın temel izleği hayat ile ölümün aslında aynı şey olduğudur. Birini öteki olmadan düşünemeyiz.

Nedim Gürsel bu kitapta Van Gogh, Leonardo da Vinci, Rubens, Tolstoy, Rilke, Sartre, Semprun, Nâzım Hikmet gibi büyük ustaların yapıtlarını etkilemiş kentleri ve coğrafyaları anlatırken onların son yıllarına da ışık tutuyor. Son nefesini verirken “Yaşamayı öğrendiğimi sanıyordum, meğer ölmeyi öğreniyormuşum” diyen da Vinci’nin tablolarında, Van Gogh’un aklın sınırlarını zorlayan dünyasında, Tolstoy’un bir istasyonda ölümle buluşmak üzere terk ettiği Yasnaya Polyana’da, Semprun’un eşsiz üslubu ile dile getirdiği Buchenwald Toplama Kampı’nda ve Nâzım Hikmet’in sürgün yaşadığı kentlerde unutulmaz bir yolculuğa çıkarıyor okuru.

“Beni etkilemiş yazar ve sanatçıların ‘son fasıl’larının izini bizzat yerinde sürmemin nedeni kendi ‘son faslımı’ yaşıyor olmam sanırım. Azrail zamandan çaldığı akrep ve yelkovanla kapıya dayandığında ‘Hoş geldin ama biraz bekle, vakit var daha!’ diyemem. Bundan sonrası bilinmez değil, bir bilene sormaya da gerek yok. Öncesi ardımda kaldı, sonrası önümde, yokluğa beş kala. Hepsi bu işte.”

Kapak resmi:

Vincent van Gogh, *Buğday Tarlası ve Kargalar*

